

Az antropológia mint kultúrkritika

GEORGE E. MARCUS – MICHAEL M. J. FISCHER

A 20. századi antropológia egészen más, mint amilyen a 19. század közepén és végén volt. Az idő tájt, mint a Nyugat tudományának virágzó ágát, a társadalmi haladás eszméivel átítatott korban az Ember általános tudományának és az egyre magasabb fokú racionalitás felé haladó hosszú emberi evolúciót kormányzó társadalmi törvények felfedezésének a reménye hatotta át. Az antropológia mai szakterületei – archeológia, biológiai antropológia, szocio-kulturális antropológia – akkor még összefonódtak az egyes antropológusok munkáiban, akik a múlt- és jelenbeli emberi sokféleség skáláján levő adatok összehasonlításával az emberiség általános jellemzőit kutatták. A mai szocio-kulturális antropológusok e korszak szellemi atyjai közül az angol Edward Tylort és James Frazert, a francia Emile Durkheimot és az amerikai Lewis Henry Morgant emlegetik a legtöbbit. Mindegyikük nagyszabású intellektuális tervezeten dolgozott: a modern intézmények, rítusok, szokások és gondolkodási sémák eredetét kutatták, az emberi társadalom fejlődésének egyes szakaszait összehasonlítva. A korukbeli „vadak” vagy „primitívek” között gyűjtött anyag számukra élő, a modern embert a múlthoz kötő kulturális analógiák tárháza volt. Ezt nevezik ma a „karosszék-etnológia” korszakának. Az etnológusok, bár hébe-hóba utaztak is, lényegében utazók beszámolóira, gyarmati feljegyzésekre, valamint misszionáriusok írásaira támaszkodtak, ezeket első kézből származó adatoknak tekintették. Ezek az írók határozták meg – többek között – egészen a 20. századig az antropológiai viták stílusát, körét és tárgyát.

Az angol és az amerikai antropológiai kutatás alapvető átalakulása a 20. század első harmadában következett be. Ezt a változást a társadalom- és a bölcsészettudományok szakosodásának tágabb kontextusában érthetjük meg (különösen ami az Amerikai Egyesült Államokat illeti). Napirendre került a tudományos munkamegosztás, a szakosodás, kialakultak az egyes tudományágak jellegzetes módszerei, analitikus nyelvhasználatuk és mércéik. A 19. század nagyratörő, általános szakterületei – a hagyományosak, mint például a történelem, és az új jövevények, mint az antropológia – ekkor már számos más terület között sorakoztak; becsvágyó programtervezetükből születtek a bürokratizálódó tudományos élet egyes ágai.

A – tudományos intézményeink nagy örömeire és nagy elkeseredésére – leginkább rendbontó és interdiszciplináris szak az antropológia lett, mely végül a társadalomtudományok között foglalta el intézményes helyét az egyetemen. A szociális és a kulturális antropológia sokáig a társadalomtudományok perifériáján tengődött, immel-ámmal fenntartotta kötelékeit történelmi partnereivel, az archeológiával és a biológiai antropológiával, és gyakran kellett megküzdenie a váddal, hogy csak a furcsa, egzotikus, „primitív” szokások érdeklik. Bár a 19. századi szellem és retorika még mindig él az antropológiában, és bár néhányan továbbra is az Ember általános tudományának kötelezik el magukat – különösen a tanításban –, az antropológusok módszerei ma már jóval specifikusabbak, érdeklődési körük pedig szokatlanul eltér egymástól.

E szemléletváltás következtében az egyik jellegzetes módszer a szociális és a kulturális antropológia alapja lett. Ez a módszer az etnográfia. Fő újdonsága abban állt, hogy

egységes szakmai gyakorlattá vegyített két, addig különálló folyamatot: a nem-nyugati népek közötti adatgyűjtést, melyet azelőtt főként amatőr tudósok végeztek, és a karos-zékből folytatott elemzést és elméletgyártást, amivel az elméleti antropológus foglalkozott.

Az etnográfia

Az etnográfia kutatási folyamat, melynek során az antropológus közelről megfigyeli egy másik kultúra mindennapjait, részt vesz életükben, és lejegyzi megfigyeléseit – ez a terepmunka-módszer –, majd a részleteket külön hangsúlyozva beszámolókat ír erről a kultúráról. Bár a közhitben máig is az él, hogy az antropológusok az egyszerű, úgynevezett primitív társadalmak iránt érdeklődnek, ma már mindenfajta társadalmat kutatnak, beleértve a nyugati társadalmakat is, a vallástól a gazdaságig szinte mindent átfogó témakörökben. Ma az angol és az amerikai antropológusok is egyvalakit tartanak az etnográfiai módszer alapítójának: *Bronislaw Malinowskit*, aki fő művének, az *Argonauts of the Western Pacific* (1922) című könyvének nyitó fejezetében részletesen leírja módszerét, mely máig is az angol és az amerikai egyetemokről kikerülő antropológusok gyakorlatának az alapja.

A modern szociális és kulturális antropológia abban a furcsa helyzetben van tehát, hogy elsődleges céljával a világ kulturális sokféleségének leírását tűzte ki, az Ember általános tudományának nagyszabású tervezete pedig gyakorlatilag meghiúsult a tudományos intézmények említett átalakulása során.

Az 1920-as és 30-as évek alatt az amerikai kultúrantropológia a kulturális relativizmus, az angol szociális antropológia pedig a funkcionalizmus jegyében fejlődött. Az utóbbi lényegében a terepen gyűjtött anyagok értelmezésének és az etnográfiai beszámolók feldolgozásának egyfajta elmélete volt; az európai társadalomelmélet egyik irányzata, melyet az antropológia leíró és összehasonlító céljaira honosított meg. Akár a funkcionalizmus, a kulturális relativizmus is eredetileg módszertani irányelvek összessége volt, melyek lehetővé tették a kulturális sokféleség rögzítését. Azonban az 1920-as és 30-as években az Amerikai Egyesült Államokban zajló tudományos és ideológiai viták során a kulturális relativizmus egyre kevésbé számított módszernek, mint inkább doktrínának, állásfoglalásnak.

Bár az antropológiát a nagyközönség ma már leginkább a kulturális relativizmussal azonosítja, az amerikai társadalomtudományokon belül továbbra is megmaradt az antropológiában az általános érvényre törekvés hagyománya. Az antropológia alaposan kivette a részét számtalan vitából, melyek a racionalitásról, az emberi univerzálitásról, az emberi intézmények kulturális képlékenységéről, valamint hagyomány és modernitás természetéről szóltak. Az Amerikai Egyesült Államokban a kulturális antropológia a liberalizmus szövetségese volt, és erősen hatott rá. Tapasztalati megalapozású, etikai beállítottságú relativizmusa ellenszegült az emberi sokféleség redukciójának és semmibe vevésének, ami a többi társadalomtudomány munkáját jellemezte, miközben túlbuzgó lelkesedésükben általános törvények után kutattak. Továbbá megalapozta az 1950-es években népszerű, majd a 60-as években egyre inkább kétségbe vont gondolat kritikáját, mely szerint létezik értékmentes társadalomtudomány.

Az etnográfia központi szerepét a modern szociális és kulturális antropológiában kétféle módon lehet megközelíteni. Az egyik magának a műfajnak a fejlődése, a másik az antropológia szakmai meghatározásában és gyakorlatában játszott szerepe.

Intézményes szempontból az etnográfia jelentőségét az antropológusok szakmai fejlődésében betöltött három szerepén lehet lemérni. Először: a példászerű etnográfiai szövegek olvasása és tanítása az egyik legkézenfekvőbb módja annak, hogy a diákok megtanulják, hogyan dolgozik és mit tud egy antropológus. A klasszikus antropológiai művek az idővel nem válnak elavulttá, mint más tudományok szakirodalma, hanem továbbra is élők és időszzerűek, új fogalmi és elméleti problémák megvitatásának örökös forrásai maradnak. A mai etnográfiai művek általában hangsúlyozzák, hogy adott történelmi kontextusban születtek, és elutasítják az olyan olvasatokat, amelyek leírásaikat örökérvényű társadalmi vagy kulturális modellekként rögzítenék.

Másodszer: az etnográfia nagymértékben személyes közeg, ahol a képzelőerő is nagy szerephez jut, az antropológusoktól azonban azt várják, hogy a szakmán belüli és a szakmán túlmutató elméleti és intellektuális vitákhoz járuljanak hozzá etnográfiai írásaikkal. A terepmunkát egyedül végző etnográfus bizonyos értelemben sokkal önállóbban rendelkezik kifejezőeszköze fölött, mint ahogy azt a többi tudomány ismertető műfajánál megszoktuk.

Harmadszor, s talán ez a legfontosabb: az etnográfia a beavató szertartás, amelyik megalapozza az antropológus karrierjét és hírnevét. Nem lehet túlhangsúlyozni annak az elvárásnak a fontosságát, hogy minden kezdő antropológus idegen nyelven, kultúrában, és életkörülmények között végzett terepmunkában mérettessék meg, hiszen bármihez is kezd a későbbiekben – s az antropológia a kutatási lehetőségek minden más tudománynál szélesebb skáláját nyújtja –, az etnográfiai munka közös élményében minden antropológus részesül.

Ami pedig a terepmunka írott termékét illeti, az etnográfiai írások műfaji konvenciói eredetileg magukba olvasztották a 19. századi antropológia generalista beállítódású hagyományait. Az Ember tudományának nagyszabású 19. századi programjától a 20. századi, az etnográfiai módszer körül újjászerveződő antropológiához vezető átmenet folyamán a szociális és a kulturális antropológia generalista ambíciói kétféleképpen öltöttek új formát az etnográfia gyakorlatán belül. Először is: átértékelték az antropológia 19. századi tendenciáját, hogy az elsöprő, globális kijelentéseket tegyen. Mint etnográfus, az antropológus ma már másfajta holizmusra törekszik: nem egyetemes igazságokat akar kinyilatkoztatni, hanem egy adott életmódot igyekszik a lehető legteljesebben ábrázolni. A holisztikus ábrázolás lényege a modern etnográfiában nem katalógusok vagy enciklopédiák alkotása (habár a tekintélyét alátámasztó klasszikus feltevés szerint az etnográfiaszerző birtokában van az effajta háttérismereteknek), hanem a kultúra elemeinek megfelelő összefüggésbe helyezése s a köztük levő kapcsolatok feltárása.

Másrészt: az összehasonlítás alapja többé nem az evolúció, az egyes kultúráknak a „racionális” értékek felé való haladásban elfoglalt helye, habár az összehasonlítás továbbra is tetten érhető minden etnográfiai szöveg retorikájában. Az etnográfiai leírás az író és az olvasó számára egyaránt jól ismert világhoz viszonyított, eltérő és fejletlen Másik kultúráját helyezi a központba. Az antropológiai tudás létjogosultságának mind ez ideig egyik legfőbb érve épp ebből a „mi-ők” szembeállításból indult ki, márpedig manapság ez is átértékelésre szorul.

A műfaji szabályok laza összességét, amelyek a szociális és a kulturális antropológia utóbbi hatvan éve folyamán az etnográfiai szövegeket meghatározták, és megítélésük alapjául szolgáltak, Marcus és Cushman etnográfiai realizmusnak nevezte el, a 19. századi realista regény analógiájára. A realizmus egy világ, illetve egy életmód valóságának az egészét szándékozik ábrázolni. A realista etnográfia is arra törekszik, hogy az egészet mutassa be olyan részeken keresztül, amelyekben a társadalmi és kulturális totalitás mutatkozik meg. A realista írásmód további jellemzői a részletek aprólékos leírása, valamint annak állandó, gyakran fölösleges demonstrálása, hogy a szerző valóban ott volt, és részt vett az idegen világban. Az etnográfia mint műfaj hasonlóságokat mutat az utazók és a felfedezők beszámolóival, amelyeknek fő motívuma az olvasó számára ismeretlen népek és tájak romantikus felfedezésének elbeszélése. Bár az etnográfusok írásaiban mindig megvolt ez a romantikus felfedezői hajlam is, igyekeztek a tudomány céljainak is eleget tenni, és eltávolodni az utazók és az amatőr etnográfusok beszámolóitól. Az etnográfia mint tudomány legfőbb célkitűzése a nyugati civilizáció elterjedésétől fenyegetett kulturális sokféleség megőrzése lett, különösen a gyarmatosítás korában. Az etnográfus a változó kultúrák hitelességét igyekezett megragadni írásaiban, hogy aztán beiktassa őket az antropológia nagyszabású összehasonlító munkájába, melynek a társadalmi és a gazdasági fejlődés nyugati elképzelését kellett alátámasztania. A megőrzés mint érvényes tudományos cél motívuma (a ma már halványabb romantikus felfedező-motívummal együtt) napjainkban is erősen jelen van az etnográfiában. Jelenleg az a probléma, hogy ezek az indíttatások már nem elég hűen tükrözik a világot, amelyben az etnográfusok dolgoznak. Ma már nincsenek ismeretlen, felderítetlen népek, s az elnyugatiasodás fogalma túlságosan leegyszerűsített képet ad a mai kulturális változásokról, nem elég ah-

hoz, hogy az antropológia más kultúrák iránti érdeklődését a megőrző szándékkal indokolja. De az etnográfia funkciója ettől még nem avult el, csak elbeszélő céljai változtak. A világ népeinek kultúráját állandóan újra fel kell fedezni, mivel a változó történelmi körülmények között a népek maguk is állandóan újratekertik saját kultúrájukat, különösen egy megbízható metanarratívákat vagy paradigmákat nélkülöző korban, márpedig a miénk a „poszt-állapotok” kora – a modernitás, a gyarmatbirodalmak, a hagyományok utáni kor. Az etnográfia funkciójának folytonossága új elbeszélő célokat kíván, s az etnográfiai realizmus múltbeli hagyományaival való kísérletezgetések valójában arról szólnak, hogy mik is legyenek ezek az új célok.

Az etnográfiai művek egykor a kultúra holisztikus ábrázolására törekedtek; ez volt a funkcionalizmus, a szociális és a kulturális antropológiában uralkodó elmélet rendeltetése is. Az 1960-as évektől kezdve azonban a gyakorlati érdeklődés és az elméleti viták egyaránt elmozdultak a „szellemi kultúra” megfejtésének és értelmezésének irányába – „megérteni a bennszülött nézőpontját, az élethez való viszonyát”, az etnográfiai módszer *Malinowski*-féle klasszikus megfogalmazásában. A terepmunka és az etnográfiai írások feladatának ebből az újragondolásából született az interpretatív antropológia.

Az interpretatív antropológia kezdetei

Az interpretatív antropológia az etnográfia gyakorlatáról és a kultúra fogalmáról szóló szerteágazó elmélkedések fedőneve. Az 1960-70-es években nőtt ki az akkor uralkodó társadalomelméleti irányzatokból: *Talcott Parsons* szociológiájából, a klasszikus weberi szociológiából, valamint számos filozófiai és eszmei divatirányzat – a fenomenológia, a strukturalizmus, a strukturális és transzformációs nyelvészet, a szemiotika, a frankfurti iskola kritikai elmélete és a hermeneutika – együttes hatásából. Ezekből az elméleti forrásokból merítettek a példátlanul akadémikus viták, melyek az etnográfia kezdeteitől fogva meglévő, elsődleges törekvéséről szóltak, miszerint az etnográfus célja, hogy felderítse a „bennszülött nézőpontját”, és megvilágítsa, hogy a különböző kultúrák valóságértelmezései hogyan hatnak a társadalom mozgására. Ezeket az elméleteket alkalmazták a kommunikatív folyamatok vizsgálatára is, amelyek során a terepen dolgozó antropológus ismereteket szerez a vizsgált alanyok kulturális jelentésrendszereiről, hogy aztán etnográfiai szövegekben ábrázolja őket. Az etnográfiai értelmezések érvényességét magának a kutatási folyamatnak a teljesebb megértésén és megvitatásán mérték le. Az interpretatív antropológia tehát egyszerre két szinten működik: beszámol más világokról, és egyben elmélkedik az effajta beszámolók ismeretelméleti megalapozásáról.

Az elmúlt két évtizedben az antropológiában lezajlott változásokról szóló kommentárok mind azt emelik ki, hogy a hangsúly a viselkedés és a társadalomszerkezet – a „társadalom természetrajza” – ábrázolásáról a jelentés, a jelképek és a nyelv feltérképezésére tolódott át, annak az új felismerésnek a következtében, hogy a társadalmi élet elsősorban a jelentésekről szóló egyezkedés. Ám az, hogy ma a kultúrát elsősorban jelentések rendszereként értelmezik, magára az értelmezési folyamatra, vagyis az etnográfiára mint az ismeretszerzés folyamatára is kihat.

A *Clifford Geertz*-féle metafora, a kultúra mint szöveg, élesen elkülöníti a behaviorista tudóst és a kultúrák értelmezésének a hívét. E nézet szerint a cselekedetekből a megfigyelő ugyanúgy jelentéseket olvashat ki, mint az írásos vagy a szóbeli anyagokból. Sőt, nemcsak az etnográfus „olvashat bele” jelképeket a tettekbe, hanem maguk a megfigyeltek is, egymással való kölcsönhatásaik során. A kérdés persze az, hogy ez a hatásos metafora – az értelmezés mint szövegek olvasása, mind a megfigyelő, mind a megfigyelt által – hogyan jelentkezik a kutatási folyamatban. S ez az interpretatív antropológiában ma uralkodó problémához vezet: hogyan gyárt értelmezéseket az antropológus, aki maga is informátorai értelmezéséből dolgozik. Az interpretatív antropológia vonzereje ma épp abban áll, hogy elgondolkoztat az etnográfiai beszámolók természetéről, melyek nemcsak a bármely elméleti irányzatot képviselő antropológiai tudás alapjai, hanem más társadalomtudományoknak is segítséget nyújthatnak abban, hogy az ábrázolás érvényességének mai válsága közepette megoldják saját problémáikat.

Az 1930-as évektől kezdve az etnográfiai írásokat egyre jobban áthatotta a Bronislaw Malinowski és *A. R. Radcliffe-Brown* által Angliában kifejlesztett funkcionalizmus. A funkcionalizmus módszertani irányelvek összessége volt, melyek elsősorban azt hangsúlyozták, hogy az etnográfus mindig tegye fel magának a kérdést: egy adott intézmény vagy hiedelem hogyan kapcsolódik a többi intézményhez, és milyen mértékben járul hozzá a szocio-kulturális rendszer egészének, vagy bizonyos kialakult társadalmi tevékenységeknek a fennmaradásához. A funkcionalisták különösen azt szerették kimutatni, hogy a társadalom látszólag gazdasági intézményeit valójában a vallás vagy a vérségi kapcsolatok alakították ki, hogy a rituálé serkenti a gazdasági termelést és politikaszervező erővel is bír, s a mítoszok nem haszontalan mesék, hanem a társas viszonyokat szabályozó okiratok.

A zsákutcából, amibe az egyre merevebb és akadémikusabb tipológiai vitákkal és az intézményrendszerek száraz felvázolásával jutott, az antropológia az 1960-as években került ki a francia strukturalizmus és – furcsa módon – az akkori legjelentősebb funkcionalista teoretikus, *Talcott Parsons* hatására. Mindkét irányzat azt vizsgálta, hogy milyen fogalomrendszeren alapulnak az adott kultúra intézményei. A Parson-féle kulturális rendszer minden társadalmat a saját viszonylatain belül vizsgált, míg *Lévi-Strauss* strukturalizmusa a minden kultúrára jellemző, egyetemes grammatikát kutatta. Tehát mindkettő áthelyezte a hangsúlyt a társadalm szerkezetről a szellemi vagy kulturális jelenségekre.

A követendő modell a nyelvészet lett, mert a nyelvet egyre többen tartották a kultúra központi jelenségének, és mert a nyelvészet az antropológiánál egzaktabb módszert fejlesztett ki a kulturálisan meghatározott struktúrájú jelenségek vizsgálatára, és e jelenségek a beszélők számára nem tudatos, úgynevezett mélystruktúrákként való azonosítására. A nyelvészeti modellekkel többféle módon is kísérleteztek: a legfontosabb változatok a kognitív antropológia (Tylor), a strukturalizmus (Lévi-Strauss) és a szimbolikus analízis (Geertz). Az első megkísérelte kulturálisan semleges kategóriák „objektív” hálózatán ábrázolni a kulturális kategóriákat; a második a kultúrát különbségek rendszereként ábrázolta, ahol egy egység jelentését más egységekkel való szembeállítás határozza meg; a harmadik pedig a szavak, tettek, fogalmak és más szimbólumok által hordozott rétegezett, többszintű jelentéshálózatokat igyekezett feltárni.

A kognitív antropológia objektív hálózatairól bebizonyosodott, hogy azok is csak kulturálisan meghatározott konstrukciók; korántsem semlegesek, hiszen áthatják őket az elemző saját kulturális kategóriái és feltevései. A strukturalizmust – kevésbé megsemmisítő módon – azzal bírálták, hogy túlságosan eltávolodott a társadalmi szereplők szándékaitól és tapasztalatától, az antropológiai szimbolikus analízist pedig épp az ellenkezőjével vádolták: nem elég rendszeres, ott – és úgy – lát jelentést, ahol – és ahogy – az elemzőnek jólesik, nincs objektív módszere és elbírálási szempontjai.

Az egyik válasz erre az volt, hogy a kultúrák egymást megértése (s ez igaz minden társas kapcsolatra) voltaképpen csak párbeszéd által több-kevesebb sikerrel megkísérelt közelítés, más szóval a megértés korrekciója mindkét fél által, egész addig, amíg az adott interakcióhoz szükséges egyetértési szintre el nem jutnak.

A kritikára több antropológus úgy reagált, hogy megpróbálta fogalmilag megragadni, mit jelent a kultúrát a bennszülött szemszögéből ábrázolni. Ezek a kísérletek az európai gondolkodás különféle irányzataiból merítettek. A fenomenológia az antropológiában a bennszülöttek világlátásának a részletes leírását jelenti, ahol az etnográfus véleménye lehetőség szerint zárójelbe kerül. A hermeneutika ugyanígy annak szentel a legnagyobb figyelmet, hogy a bennszülöttek hogyan fejtik meg saját komplex „szövegeiket”, legyen szó bár valódi szövegekről, vagy a kulturális kommunikáció más formáiról, például rítusokról. A marxista elemzés pedig azzal foglalkozik, hogyan szolgálnak a kulturális eszmék politikai vagy gazdasági érdekeket.

Az interpretatív antropológia kísérleti etnográfiai írásai e három elméleti hatásról árulkoznak. Az írásról zajló vitákban mostanában egyre inkább a párbeszéd metaforáját lehet hallani, s a korábbi szöveg-metafora lassan feledésbe merül. A párbeszéd fejezi ki azt az aktív kommunikációs folyamatot egy másik kultúrával, amelyben az antropológus – és olvasója – részt vesz. Kétirányú, kétdimenziós csereüzletről van szó, hiszen mind a kulturális rendszeren belül, mind azon kívül, a jelentésrendszerek között szükség van

értelmezésre. A párbeszéd egyszerűnek látszó fogalma mögött bonyolult elméleti – de az etnográfiai gyakorlatra is közvetlenül vonatkoztatható – gondolatok rejlenek, úgy, mint *Gadamer* dialektikus párbeszéd-fogalma; *Lacan* megfigyelése, mely szerint minden kétoldalú párbeszédben vagy interjúban jelen van egy „harmadik fél” is; valamint a *Geertz*-féle „tapasztalat-közeli” és „tapasztalat-távoli” fogalmak szembeállítása.

A bennszülött szemszögének megértéséhez *Geertz* szerint nem az kell, hogy beleéljük magunkat a helyzetébe. Az empátia jól jöhet, ám a kommunikáció kettőn áll. A mindennapi beszélgetésben számtalan fölösleges üzenet hangzik el, és a felek addig módosítanak, amíg el nem jutnak az egyetértéshez, illetve a jelentéshez. A kultúrák közti kommunikáció során, valamint akkor, amikor egyik kultúráról írunk egy másik kultúra tagjainak, a kulturális Másik tapasztalat-közeli, helyi fogalmai szembekerülnek az íróknak és olvasóinak megszokottabb, tapasztalat-távoli fogalmaival.

Csakhogy nem társadalmi kontextusuktól elszigetelt fogalmak, illetve kategóriák egymás mellé kerüléséről van szó. *Lacan* és mások rámutattak, hogy két ember beszélgetésében mindig jelen van legalább egy harmadik, vagyis a közvetítők: a nyelvbe ágyazódott, tudattalan kulturális struktúrák, terminológiák, és nem nyelvi jellegű viselkedésformák. A kommunikációnak ezek a közvetítő struktúrái a párbeszédként felfogott etnográfiai elemzések tárgyai.

Gadamer történelmi hermeneutikájának a párbeszéd-fogalma végül magában foglalja mind az egymás mellé helyezés, mind a közvetítés fogalmát. *Gadamer* a történelem múltbeli horizontjának az értelmezésével foglalkozik, de az értelmezés problémája ugyanaz, akár időbeli, akár kultúrák közötti utazásról van szó. Minden történelmi korszaknak megvannak a maga feltevései és előítéletei, s a kommunikáció folyamata nem más, mint saját korszakunk -vagy kultúránk- fogalmainak a mozgósítása a másik fogalmainak a megértésére. Elkerülhetetlen tehát, hogy – mondjuk – *Tours-i Gergely* műveit a 9. századi és a 20. századi olvasó minőségében és tartalmában is egészen máshogy fogja fel. A történelmi hermeneutika feladata, hogy megvilágítsa, miben áll ez a különbség, a kulturális hermeneutika pedig az etnográfiai folyamatra vonatkoztatva teszi ugyanezt.

Hogyan kapcsolódnak ezek a legutóbbi antropológiai elméletek a tudományág múltbeli hagyományaihoz? Az amerikai antropológia modern történetének kontextusában az interpretatív antropológia a relativizmus új erőre kapott és kifinomult örököse, hiszen a kulturális antropológia úttörő szerepet töltött be a relativizmus elterjedésében, sőt az 1920-30-as években maga a tudományág is a relativizmus alapjaira építkezett. A relativizmust sokan vádolják azzal, hogy nem módszer, s nem az értelmezési folyamat egyik elmélete, hanem doktrína. Bírálói szerint a relativizmus minden értékrendszert érvényesnek ismer el, s ezzel lehetetlenné teszi az erkölcsi ítéletet; a kulturális különbségek túlzott tiszteletben tartása pedig gátolja az általános sémák létrehozását, amelyek minden tudomány fejlődéséhez nélkülözhetetlenek.

Napjainkban azonban az interpretatív antropológián belül a relativizmus erősen elméleti beállítottságúvá vált, a vitás kérdéseket ma már jóval sokrétűbben és történelmileg megalapozottabban teszik fel, mint az antropológia úttörő korszakában. A mai interpretatív antropológia, amely a korábban tárgyalt párbeszéd-metaforával foglalható össze, voltaképpen maga a relativizmus mint a kultúrán belüli és a kultúrák közötti kommunikáció vizsgálatának módja. A tagadhatatlanul globális politikai és gazdasági hatalmi struktúrákkal szemben az etnográfia, mint a relativizmus és az interpretatív antropológia gyakorlati megtestesülése, megkérdőjelezi az olyan társadalomelméleti valóságképeket, amelyek átsiklanak a kulturális sokféleség ténye fölött, hogy általánosíthatóssá, vagy egyetemes értékeket állapíthatóssá tegyék. Az interpretatív antropológia nem tagadja az alapvető emberi értékek hierarchiáját (ahol a tolerancia a csúcshoz közel helyezkedik el), s az általánosítást sem ellenzi, csupán a kritikus igen fontos szerepkörét tölti be a társadalomtudományok és a többi társtudomány között.

Orzós Ágnes fordítása